

<https://m.magyararancs.hu/egotripp/pont-forditva-112612>

Halasi Zoltán Tárgynélküli kép

2018/30. (07. 26.)

(valóban ennyire költőien tárgynélküli lenne a sugallt kép?? h.l.)

Kábé tizenöt éve elterveztem egy regényt Omar Khajjámról, a hőse egy perzsa kútásó lett volna, de a főhőse a tudás. Az a görög-perzsa-arab tudás, ami Omar Khajjám életében még megvolt, de hirtelen félresöpörte a doktriner muszlim teológia: a szabadgondolkodás hús vize eltűnt a föld alatt a sivatagban szinte nyomtalanul, kútjait betemette a feledés. A terv végül egy novellisztikus esszévé zsugorodott, Omar Khajjám versei után, a 293 rubái című kötet végén olvasható.

Nem írtam tehát regényt, az élet hirtelen félresöpörte. Írtam viszont egy nemregényt, amit nem terveztem. Ez a nemregény az európai mentalitásról szól, a belátáshiányról, főhőse végső soron a nemtudás. Nemregényem is fordítással indult, akárcsak a tervregény, egy formabontó vagy inkább észbontó vers, illetve nemvers, egy jiddis nyelvű holokauszt-poéma átültetésével. **Az Ének a kiirtott zsidó népről nem mint fordítói feladat rántott magába, hanem mint egy feneketlen kút, amibe aláereszkedve ott találtam magam az európai mentalitás kellős közepén.** A zsidógyűlölet és a zsidószenvadás terepén. Egyszer ezt is ki kell próbálni, gondoltam, hátha megértem. Azt hiszem, megértettem.

De ha csupán megértettem volna, egy sort sem írtam volna. Mert ugyanakkor és egyszersmind egy szikrányi megértés sem volt bennem: elemi erejű düh és felháborodás fűtött. Viszont a düh legfeljebb egy furkót nyom az ember kezébe, márpedig a mentalitás nem csapható agyon, és nem is fojtható meg pusztá erővel, mint a nemeai oroszlán, hogy aztán az irhája trófeaként viselve sebezhetetlenné tegyen. Az effajta mentalitással egyet tehet az ember: olyan éles fénybe állítja, hogy többé ne legyen benne semmi, amivel csábíthatna. Olyan fénybe, hogy ne lehessen vele azonosulni, hogy negatív példaként se delejzhessen meg senkit.

Adva van egy államisággal rendelkező, uralkodásra, hódításra, és egy államisággal nem rendelkező, közvetítésre, szolgáltatásra berendezkedett kultúra: a keresztény Európa és a szétszórátás zsidósága. Így indult. Szabadság-, hőskultusz az egyik, tudás- és alkalmazkodáskultusz a másik oldalon. És ugyanezek fonákja: alávetés, megvetés, illetve kiválasztottságtudat és mártírium. A közösségi haszon és a fennmaradás racionális indítékai alatt és fölött ott lebeg a gyűlölet és a versengés irracionálisága. Ez nem egyenlőségjel a két oldal között, csupán a róka fogta csuka

metafizikai változata. **A középkori keresztény Európa megtalálta magában az ősellenséget: a zsidót.** Júdás van legalul Dante poklában. És legalul a földi pokolban is, az európai társadalmakban, ha úgy fordulnak a dolgok. Gyakran fordulnak úgy. Lucifer Júdással táplálkozik: ennél a dantei képnél beszédesebben semmi sem mondhatná el, mi is történt az elmúlt ezer évben. Európai mentalitásunk az ellenséggel lakik jól, de mindig csak annyira, hogy maradjon belőle a következő generációknak is. A pusztító falánk, de nem mérhetetlenül. A „fékek és ellensúlyok” (az onnipotencia hiányosságai) mindmáig biztosítják, hogy a jövőben is legyen mire éheznie. A bennünk lakozó démon és az általunk teremtett ellenség mintegy belénk fagyott: jéggé dermedt temető a pszichénk mélye. Dante egyéni sorsokból kerekítette ki metafizikai példatárát, egyéni tulajdonságokat ostorozott és magasztalt. Egyéni sorsokból lehet regényt szőni, a holokauszt leírására azonban én a nemregényt találtam alkalmasnak. Hogy megírhassam azt, ami a zsidó költőnek nem sikerülhetett: a fájdalomon túlit, az átfogót, ironikusan. Olyan poétikát kellett találnom, amely a kollektív tudatmozgást képes megjeleníteni. Ábrázolja azt, amire a gyűlölet irányult: a zsidó kultúrát, és azt is, ami ráirányult: az európai mentalitás gyarmatosító, kíméletlen jellegét.

(és Kelet-Európa? h.l.)

Tudatosan **Bartókot** tartottam szem előtt: azt, ahogyan az elsődleges népdalfeldolgozások idővel szerves motívumként épülnek be személyes hangú műveibe. Vagy ahogy **Mondriannál** a látványelvű fa fokozatosan absztrahálódik. Európai népmesékből, zsidó közmondásokból merítettem, a faépítészet „dialektusaiból”, a modern jiddis költészetből, statisztikai, urbanisztikai adatokból, memoárokból. **Ez a nyersanyag várt arra, hogy átszellemítsem, átemeljem egy sűrűbb nyelvezetbe.** Ehhez fejezetenként meg kellett találnom a formát, mindig mást és mást, a formai kulcsot, amitől a szöveg intenzitása úgy megnő, hogy érezhetővé válik a csoportos cselekvés sodra, a kollektív tudattartalmak indázata.

Költő vagyok, ezért nemregényem formakulcsait gyakran a líra eszköztárából vettem. A varsói gettófelkelők dramolettje jambikus trimeterben szól, a gyermekmentő lengyel szociális munkásnő hexameterben számol be védencei kálváriájáról, a bujkáló zsidó gyerekek és bűjtatóik mikrotörténeteit egy középkori vers, a szesztina szabályai szerint rendeztem el, hogy a sors forgandóságát érzékeltessem. Az SS-brosúrák náci önképének és zsidó ellenségképének kontrasztjához a harmincas évek fametszeteinek groteszkül agitatív nyelvezetét vettem kölcsön. Segítségemre volt a zene is. A mindent letagadó, egyben kifecsegő treblinkai szolgálatvezető monológja egyfajta tükörfűga mintájára szerkesztődött. A nemregény laza, szvitszerű fejezetei crescendóban követik egymást, ahogy maguk az események is.

Mivel a nemregény (Út az üres éghez lett a címe) a fordítás nyomán született és erőteljesen a holokausztpoémára reflektált, a könyvben csak az Ének után következik. Ez tudatos döntés volt részéről: a jiddis vers talált tárgy, de olyan, ami nem megtisztításra, hanem megvilágításra szorul. Ugyanakkor „szent tárgy” is, olyasmi, mint a középkori Ismeretlen Siraloméneke a tatárdúlásról. Ezért került a könyvben legelőre, de irtózatossá válásával kiütötte az olvasók zömét. Mire odaértek, ahol a nemregény elkezdődött, már kész volt mindenki – a kritikusok egy része nem is írt az Útról, talán nem is olvasta. Hogy a könyv Függelékében még egy saját versciklus is helyet kapott (Da capo – Középkor), egy nemversciklus, hiszen majd’ mindegyik darabból hiányzik a lírai alany, arról már a k. o. recenzens nemigen szerzett tudomást. Így azt sem tudhatja, hogy az Út a közös nemtudásról szól, arról, hogy nem tudjuk, miből lett a tett, hogy lett abból gyűlölet, ebből pedig szeretet (?), ahogy József Attila írta. **Egy biztos: a világnak vége lett. Vége.**

Erről ad hírt az Út az üres éghez, erről a nemregény utáni egyik nemvers is, a Pestis – ez konkrétan a kultúra kútmérgezőjéről: „Megfoghatnánk, de meg nem fogható, megláthatnánk, / de meg nem látható, a gonoszság a legparányibb végtelen, / az úton járó rá se lép, neve tárgynélküli kép”.

